

ВІДГУК

рецензента про дисертацію Пономаренко Тетяни Олександрівни на тему **«Когнітивна домінанта контрасту в поезиці Рене Шара та способи її вербальної репрезентації»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань *03 Гуманітарні науки* зі спеціальності *035 Філологія* (Запоріжжя, 2026)

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Тема рецензованої дисертаційної праці є цікавою і сучасною. Її актуальність зумовлена розвитком когнітивного та посткогнітивного напрямів у сучасній гуманітаристиці, у межах яких мову, культуру й текст осмислюють крізь призму механізмів людського мислення, сприйняття та концептуалізації досвіду. У цьому контексті людина постає не лише як абстрактний мовний суб'єкт, а насамперед як носій досвіду, пам'яті, емоцій і цінностей. Актуальність посилюється, зокрема, міждисциплінарним характером дослідження, що виявляється в комплексному поєднанні методологічного інструментарію когнітивної лінгвістики, лінгвопоетики та стилістики й відповідає сучасним тенденціям розвитку гуманітарних наук.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію Пономаренко Тетяни Олександрівни виконано в межах комплексної міжкафедральної науково-дослідницької теми факультету іноземної філології Запорізького національного університету «Когнітивно-комунікативні та лінгвокультурологічні параметри дослідження мовних одиниць» (номер державної реєстрації 0113U000807), затвердженої Міністерством освіти і науки України. Затвердженої Міністерством освіти і науки України. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради *Запорізького національного університету* (протокол № 9 від 2018).

Дисертаційне дослідження Пономаренко Т.О. має яскраво виражену **наукову новизну**, що виявляється як у теоретичній, так і в практичній площинах. У роботі вперше дано обґрунтування поняття «когнітивна домінанта контрасту» як лінгвокогнітивної категорії та визначено її місце в

системі концептуальних механізмів поетичного мислення, а також встановлено її організувальний принцип у формуванні індивідуально-авторської картини світу й поезики Р. Шара; проведено системний когнітивно-лінгвістичний аналіз його поетичних текстів; виявлено взаємозалежність між когнітивно-семантичним підґрунтям художнього тексту, структурною організацією картини світу автора та системою мовно-естетичних засобів її вербалізації; визначено і вивчено базову опозицію індивідуально-авторської картини світу Р. Шара та її кореляційні зв'язки з системою вторинних концептів; розкрито механізм діалектичного перетворення бінарної опозиції на когнітивну єдність через систему тропів і фігур, що є специфічною рисою поетичного мислення Р. Шара.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в можливості використання розробленої методики під час різноаспектного вивчення когнітивних домінант у поетичних текстах різних культурних традицій та епох. Основні положення й результати роботи можуть бути впроваджені в освітній процес під час викладання курсів із когнітивної лінгвістики, стилістики французької мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту, теорії літератури, а також спеціалізованих дисциплін, присвячених французькій поезії XX ст., лінгвопоезиці та лінгвоконцептології. Матеріали дисертації можуть бути використані при розробленні навчально-методичного забезпечення для здобувачів гуманітарних спеціальностей.

Теоретична цінність дисертації для філології та когнітивної поезики полягає в подальшому розвитку теорії концептуальних опозицій шляхом уведення поняття «когнітивна домінанта» та обґрунтування механізму асиметричного функціонування контрасту на різних рівнях мовної структури. Результати дослідження сприяють розвитку романістичних студій, оскільки забезпечують унікальний і системний лінгвокогнітивний аналіз поетичної мови Р. Шара, напрацювання розширюють теоретичні засади когнітивної поезики й відкривають нові перспективи для вивчення французької поезії

XX ст., а також для подальших досліджень взаємодії когнітивних механізмів, поетичної семантики та мовної репрезентації художнього світу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення та висновки дисертації мають вагоме теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це обумовлено релевантністю та коректністю методологічної основи дослідження, яка включає окрім загальнонаукових спеціальні лінгвістичні та міждисциплінарні. Загалом у рецензованому дисертаційному дослідженні було використано метод суцільної вибірки, описовий метод, історико-культурологічний метод, лінгвостилістичний аналіз, контекстуальний метод, компонентний (семантичний) аналіз, концептуальний аналіз, порівняльний метод, інтерпретаційний метод.

Висновки дослідження спираються на значний обсяг опрацьованого літературного матеріалу (408 поетичних і прозопоетичних творів Р. Шара, котрі увійшли до збірок «*Fureur et Mystère*» і «*Les Matinaux. Parole en archipel*») і вагому джерельну базу (208 позицій, із них 125 – іноземними мовами), що забезпечує їхню наукову обґрунтованість та репрезентативність. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 6 наукових праць, зокрема 5 статей у фахових вітчизняних виданнях категорії «Б», 1 стаття – у закордонному періодичному виданні, основні положення дослідження були апробовані на 6 міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційне дослідження Пономаренко Т.О. є логічно і чітко структурованим, складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи відповідно до аспектів дослідження. Усі розділи завершуються проміжними висновками, які наприкінці роботи узагальнюються в загальних висновках. Таке структурно-організаційне рішення сприяє якомого повнішому розкриттю теми та реалізації визначених завдань.

Загальний обсяг дисертації становить 234 с., із них основний текст – 218 с., бібліографія – 16 с.

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано гіпотезу, окреслено матеріали й методологію дослідження зазначених творів Р. Шара, висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, подано відомості про апробацію результатів дослідження та структуру дисертації.

У **першому розділі «Загальнотеоретичні проблеми дослідження когнітивної домінанти контрасту в художньому тексті»** розглянуто дискусійні питання щодо поняття когнітивної домінанти й поетичного образу, ідіостилю та природи контрасту в мові й мовленні. Безумовно позитивним є те, що при цитуванні праць зарубіжних дослідників терміни, наведені в українському перекладі, супроводжуються поданням їхніх оригінальних відповідників. У пропонованій авторкою концепції когнітивна домінанта постає центральним принципом організації смислового простору художнього тексту, а контраст набуває статусу базової когнітивної категорії, що забезпечує концептуалізацію та організацію смислового простору художнього тексту. Детально досліджено роль контрасту в художньому освоєнні світу і рівні актуалізації контрасту в художньому тексті. У дисертації переконливо показано, що через когнітивну домінанту контраст структурує процес осмислення художнього тексту, визначає ієрархію смислів та активізує інтерпретаційну діяльність читача, а також обґрунтовано взаємозв'язок когнітивної домінанти з ідіостилем автора.

У **другому розділі «Методика й методологія дослідження когнітивної домінанти контрасту в поезиї Рене Шара»** усебічно проаналізовано чинники формування світогляду Р. Шара; презентовано понятійний апарат дослідження; запропоновано логічно вибудований і наочно проілюстрований алгоритм дослідження когнітивної домінанти контрасту в поезиї Р. Шара, що охоплює послідовність певних етапів і процедур (відбір і систематизація емпіричного матеріалу, аналіз засобів вербалізації контрасту і формування

концептуальних опозицій); належно аргументовано вибір поетичного і прозопоетичного матеріалу для аналізу.

У третьому розділі «Вербальна репрезентація когнітивної домінанти контрасту в поезиці Рене Шара» увага дисертантки зосереджена безпосередньо на способах вербалізації когнітивної домінанти контрасту в поезиці Р. Шара, проаналізовано різнорівневі способи вербалізації когнітивних опозицій, виокремлено ядерну (VIE / ЖИТТЯ – MORT / СМЕРТЬ) та вторинні опозиції; наголошено на динамічності аналізованих опозицій, що є визначальною рисою поезики Р. Шара; аргументовано доведено і проілюстровано, що саме ядерна опозиція лежить в основі всіх інших опозицій і надає їм онтологічного виміру. Позитивно оцінюємо обґрунтованість вибору назв членів опозицій (контрастних концептів), що їх репрезентують.

На основі аналізу опозицій на всіх рівнях текстової організації – від лексичного добору вербалізаторів і синтаксичних структур до системи тропів і символів – доведено, що контраст у поетичному світі Р. Шара є не локальним стилістичним прийомом, а наскрізним принципом смислотворення.

Сформульовані **загальні висновки** є ґрунтовними, детальними та переконливими; повною мірою відповідають поставленим меті й завданням дослідження; у них відображено основні результати проведеного дослідження та окреслено перспективи подальшого наукового пошуку щодо обраної проблематики.

Список використаних джерел включає сучасні вітчизняні та зарубіжні публікації і джерела ілюстративного матеріалу.

Дисертація **оформлена** відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Матеріал викладено логічно, системно й послідовно. Авторка дотримується культури оформлення посилань, чітко розмежовує власні й чужі напрацювання, демонструє вміння коректно вести наукову полеміку та сумлінно дотримується **принципів академічної доброчесності**.

Водночас варто звернути увагу на те, що попри ґрунтовний підхід до об'єкту дослідження, деякі моменти в тексті роботи потребують прояснень зі сторони дисертантки:

1. Потребує уточнення зміст словосполучення «в умовах граничного мовного навантаження» (с. 18), зокрема того, що саме авторка розуміє під цим поняттям.

2. Ви переконливо доводите зв'язок вторинних опозицій з ядерною, робите висновок на с.213: «Ядерною в поетичному світі Р. Шара є опозиція VIE / ЖИТТЯ – MORT / СМЕРТЬ, яка надає онтологічного виміру всім іншим концептуальним протиставленням, тому довкола неї формується розгалужена система вторинних антиномій.» Чи простежується зв'язок між досліджуваними вторинними опозиціями та концептами, що входять до їх складу?

3. У дослідженні зазначено: «Герметизм у Р. Шара полягає не в затемненні мови, а в її максимальному згущенні: афоризм стає замкненим смисловим ядром, яке не відкривається без активної інтерпретативної роботи читача, а тому афористичне письмо функціонує як герметичний простір, де кожне слово є носієм множинних потенційних значень.» (с.92). Чи траплялися Вам як читачці й дослідниці текстові фрагменти, що допускали подвійну інтерпретацію? Якщо так, то яким чином Ви визначали, яка з них є пріоритетною?

На сторінках дисертації наявні певні технічні недбалості, які авторці варто було б уникати в майбутньому:

1. Бажано вживати один і той самий варіант перекладу імені концепту RÉSISTANCE / СПРОТИВ (с.12, с.131 та ін.), оскільки трапляється RÉSISTANCE / СУПРОТИВ (с.213, 214 та ін.).

2. Під час аналізу прикладів варто подавати їх у такому вигляді: «дієслово +inifinitif», як на с. 194 «дієслово *feuler*» або «дієслівна форма *brulent*», а не «дієслово *brulent*», «дієслово *fuit*» (с.193), «дієслова *s'ebranla*»

(с.103), ««дієслово *filera*» (с.125), «послідовність дієслів *chassée – enfouie – chassons – restituer*» (с.128) та ін.

3. У третьому розділі нерідке вживання прислівника «тут», наприклад, «Тут очі (*nos yeux*), кістки (*nos os*), легені (*le poumon*), руки (*mes mains*) чи рот (*ta bouche*) функціують не як частини тіла, а як локуси страху, спротиву, виснаження або залишкового життя.» (с.107); «хоча остання тут не вербалізується безпосередньо.» (с.116) та ін., прислівник «тут» бажано замінювати конкретизацією (у цьому контексті, у цьому випадку, у наведеному фрагменті тощо). Наявні також поодинокі стилістичні «які є виступають носіями часу» (с.169); «Завдяки цьому майбутнє вже не окремий момент, а як тривалий процес розгортання часу» (с.174). «Спільність вже не структура, а подія» (с.205) та технічні огріхи (с. 15, 20, 64, 107, 111, 147, 170, 171, 182, 188, 190 та ін.). У роботі також трапляються поодинокі технічні недогляди граматичного характеру: «Контраст тією базовою когнітивною категорією, яка лежить в основі процесів концептуалізації та організації смислового простору художнього тексту.» (с.54); «Член опозиції SILENCE в поезиці Р. Шара є внутрішнім замкненим простором, тривалим станом очікування, форма гідності і самозбереження, стратегічний захист і зброя опору, межа буття.» (с.150); «Афористичний вислів ... побудована на ідентифікації» (с.192); «через лексемою» (с.156); «через поєднанням» (с.193); «Іншу грань опозиції репрезентується у контексті» (с.159).

Крім того, фрагменти, наведені для підтвердження когнітивних ознак опозицій, подано французькою мовою без перекладу, що істотно звужує коло потенційних читачів роботи та певною мірою обмежує перспективи подальшої популяризації й упровадження отриманих результатів у науковий обіг.

Висловлені зауваження та побажання жодною мірою не знижують наукової цінності проведеного дослідження і мають переважно рекомендаційний характер. Уважаємо, що наукова робота «Когнітивна домінанта контрасту в поезиці Рене Шара та способи її вербальної репрезентації», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є

самостійним завершеним дослідженням, що містить науково достовірні результати. Актуальність та новизна обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, теоретичне та практичне значення, а також оформлення дослідження відповідають вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44, а її авторка – Тетяна Олександрівна Пономаренко – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії в галузі знань *03 Гуманітарні науки* за спеціальністю *035 Філологія*.

Рецензент: кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізького національного університету

О.О. Павлюк